

Uničeni Žužemberk

Heroji z Brezove Rebri

2. del

Ivo Žajdela

Nadaljujemo z opisom partizanskega uničenja Ajdovca, Žužemberka, Mavsarjevih, Hinj, Žvirč ... Po šestdesetih letih storilcem še vedno postavljajo spomenike.

Nekaj dni pred napadom na Ajdovec so komunisti ustanovili t. i. Dolenjsko operativno cono, katere poveljnik je postal eden od jugooficirjev Milovan Šaranović (njegov priimek lahko še danes preberemo na kakšni hiši v Ljubljani), politični komisar pa je bil Jože Brilej. V njej je bilo pet partizanskih enot: Gubčeva, Cankarjeva in Tomšičeva brigada ter oba dolenjska odreda. Takoj so sklenili napasti Ajdovec. Branilci pred to silo niso imeli nobene možnosti. Napadu je neposredno poveljeval Lado Ambrožič. Požgali so šolo, cerkev, župnišče, prosvetni dom in več okoliških hiš. Pravo razdejanje. Partizani so med napadom ubili 16 branilcev, večjo skupino zajetih pa so 12. decembra odgnali na Brezovo

Reber, kjer so si vodilni privoščili farso s partizanskim »sodiščem«. 21 fantov in mož so »obsodili« na smrt, umorili in jih zakopali v jamo v neposredni bližini vasi.

Krvavi »zapisnik« Na »zapisnik« oziroma na smrtno »obsodbo« se je podpisalo pet vodilnih partizanov in s tem za zgodovino prevzelo madež okrutnega zločina. Takole si sledijo: Bolko Brezar (Jože Brilej, politični komisar Dolenjske cone; še danes se v Šiški po njem imenuje ulica, ob kateri v visokih blokkih živi veliko ljudi), /Milovan/ Šaranović (komandant cone), Novljan (Lado Ambrožič-Novljan, komandant Gubčeve brigade) ter Veljko Hočvar (Dušan Bravničar) in Rudi Hrast (Viktor Avbelj). Osebe torej,

ki nimajo z osvobodilnim bojem, idealistično predstavljenim, kot so nas z njim pitali dolga leta po vojni in kakršnega si mnogi še danes zamišljajo, nič skupnega. Pod krinko »osvobodilne« partizanske vojske je bilo prav vse podrejeno izvajanju boljševidne revolucije. V letu 1942 lahko sledimo eni sami moriji civilnega prebivalstva te »osvobodilne« partizanske vojske. Prepis zapisnika je v arhivu (v okviru Inštituta za novejšo zgodovino), vendar manjka zadnja stran s podpisi; očitno jo je nekdo ukradel, saj je očitno brisal sledi, ki so dokazovale sodelovanje pri zločinu. K sreči obstaja prepis tega zapisnika, kjer je navedenih vseh pet partizanskih podpisnikov.

Dva dni po strahotnem opustošenju na Ajdovcu so partizani zno-

va udarili, ko so na dvorišču njegove domačije na Gornjem Ajdovcu ustrelili Franca Gnidovca (njegov oče je pred drugo svetovno vojno trideset let opravljal župansko funkcijo na Ajdovcu), očeta desetih otrok; najstarejši sin France je leta 1938 postal duhovnik. Takšna je bila »osvoboditev« Ajdovca, kot je to svoje dejanje z neizmernim cinizmom po vojni označil Lado Ambrožič-Novljan. Ambrožič je bil komandant Gubčeve brigade od 16. septembra 1942 do 12. januarja 1943 in je zato neposredno odgovoren za vse zločine, ki jih je v tem času naredila Gubčeva brigada.

Uničenje Žužemberka V noči na 22. december 1942 je Ambrožič vodil napad Gubčeve brigade na postojanko vaške straže v Žužemberku. Napad ni uspel. To je bil prvi partizanski napad na Žužemberk, v naslednjih dveh letih, leta 1943 in 1944, so mu sledili še drugi, za njimi pa je ostajalo opustošenje: v zgradbah, v lastnini in v dušah. Žužemberk je postal eden najbolj napadanih in uničenih krajev v Sloveniji. Leta 1945 je partizansko vodstvo, ki ga je vodila neizmerna uničevalna sila, pošiljalo zaveznikom koordinate za bombardiranje tudi za ta kraj, čeprav v njem ni bilo nobenih industrijskih obratov, pomembnih cestnih ali železniških križišč ali postaj, ki so bili takrat cilji letalskih bombardiranj. Angloameriška letala so prišla Žužemberk bombardirati kar trinajstkrat, s čimer so uničevala še tisto, kar pri prejšnjih napadih niso do konca uničili partizani. Po vojni pa so se nekateri čudili, kako da so se proti koncu vojne domobranci tudi tam znesli nad nekaterimi terenci. Žužemberk še nima monografije, ki bi vse to dogajanje prikazala, seveda objektivno in nepristransko. Ne le da je nima, o tem sploh nihče ne razmišlja. Zakaj ne? Verjetno zato, ker bi bili v njej toliko opevani partizani prikazani kot zločinska drhal. In v ta Žužemberk so postavili Ambrožičev spomenik!

Umor Mavsarjevih Tretji napad Gubčeve brigade, ki mu je na koncu sledil velik zločin, se je začel v noči na 27. december 1942, ko so obkolili in napadli italijansko posadko na gradu Dob pri Mirni.

Pred mnogimi grožnjami, saj so partizani pred tem tam pobili že veliko civilistov, se je tja iz bližnje vasi zatekla Mavsarjeva družina. Po uničenju gradu so partizani, ki jih je vodil Lado Ambrožič-Novljan, na najokrutnejši način pomorili sedem članov Mavsarjeve družine: očeta Jožeta, predvojnega šentruperskega župana, njegovo ženo in pet otrok. Kasneje so ostanke šestih našli v sežganem stanju, sedmega pa so umorili neznano kje v gozdu, potem ko so ga prisilili, da jim je tja peljal naropano blago.

Uničenje Žvirč Ker je bil Lado Ambrožič-Novljan v Staničevem pismu obdolžen sodelovanja, celo poveljevanja pri genocidnem partizanskem zločinu v Žvirčah, ne bo odveč, če pogledamo, kaj je o tem Ambrožič sam napisal v dveh knjigah.

Najprej v knjigi *Petnajsta divizija* (Ljubljana 1983): »V zvezi z operacijami v Suhi krajini je treba še omeniti nenavadno akcijo, ki jo je izpeljala 12. brigada v Žvirčah. Izelila je namreč prebivalstvo, ker se je medenj vgnedzila sovražna obveščevalna. Podobne, nam že znane akcije je 15. divizija že opravila pod Gorjanci. Sedanja akcija je bila bolj temeljita. Minerji inženirskega bataljona 15. divizije so tedaj razstrelili vse trdno zgrajene hiše ter 45 bunkerjev. S tem so Žvirče sicer izgubile vlogo utrjene postojanke, vendar je akcija naletela pri prebivalstvu na protest. To je bila ena maloštevilnih akcij, ki so jih izvedli na Slovenskem za zaščito narodnoosvobodilnega gibanja, pa tudi ta verjetno ni bila zadosti pretehtana.«

To je vse, kar je Ambrožič v obsežni knjigi (608 strani) zapisal o partizanskem uničenju suhokrajinske vasi Žvirče. Zakaj tako malo in zakaj prav s takšnimi podatki in na takšen način, bi bilo vredno daljše analize. Vsekakor to ni bila »ena maloštevilnih akcij«, ki so jih izvedli partizani za nekakšno svoje zavarovanje. V povojni publicistiki so nenehno uporabljali ta izgovor, pa naj je šlo za požiganje gradov, kulturnih domov, cerkva, župnišč ali šol.

Uničenje Štanjela Spomnimo se samo, kako so v Štanjelu septembra 1944 partizani razstrelili dvanajst

Podpis Lada Ambrožiča-Novljanja

najpomembnejših zgradb, kot drugod tudi tam povsem brez potrebe, s čimer so temu imenitnemu kraškemu mestecu uničili njegovo veličastno podobo. Že dolgo ga obnavljajo, pravzaprav tiste zgradbe, ki jih je porušil partizanski eksploziv; in da si ne bi kdo mislil, da jih obnavljajo s sredstvi iz posebnega sklada, v katerega prispevajo nekdanji partizanski borci, da bi s tem vsaj malo pripomogli k obnovi tistega, kar so nekoč uničili. Ne, po Evropi in celo v Kanadi prosjačijo za denar in z njim zelo počasi obnavljajo razstreljene zgradbe. Pa to še ni vse: še danes takoj za vhomom skozi utrdbeni portal visi napis, vsem in vsemu v posmeh, da si lahko tam ogledamo spominsko sobo Kosovelove brigade, tiste brigade, ki je septembra 1944 uničevala Štanjel.

Prav vsi kraji, kjer so pred več kot šestdesetimi leti uničevali partizani, še danes nosijo posledice tega uničevanja. V Žvirčah ni bilo 45 bunkerjev, kakor piše Ambrožič, ampak so požgali ali razstrelili domačije cele vasi, ki ni bila majhna, in cerkev. Pa tudi če bi bilo tam nešteto bunkerjev, partizani

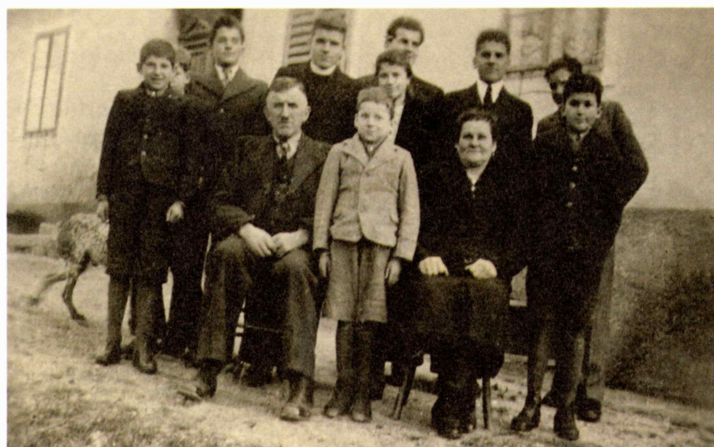
niso imeli nobene pravice za tako rekoč nič. Naša postsocialistična sodišča pa so jih še nedavno (kar se je jasno izrazilo na Levstikovem procesu) obravnavala kot regularno vojsko slovenske države.

Okupator in partizani V knjigi *Dvanajsta brigada* (Ljubljana 1976, 603 strani) je Ambrožič uničenje Žvirč opisal takole: »Dne 15. marca so brigadi naložili zelo nepopularno nalogo, naj razruši utrdbne v Žvirčah in izseli vse prebivalstvo. Tudi v tej vasi, kakor pred odselitvijo prebivalstva Hinj, je bila organizacija za obveščanje domobrancev in Nemcev zelo uspešna. Sovražnik je zato na tem operativnem področju lahko hitro reagiral na partizanska gibanja in akcijo. Na Slovenskem ni bilo veliko primerov, da je partizanska vojska posegla po tako drastičnih ukrepih, kot je bilo rušenje nekaterih zgradb v vasi. Znano je, da so partizani izpod Gorjancev izselili nekoliko družin, za katere so vedeli ali pa jih sumili, da so njihovi člani sovražnikovi obveščevalci in da so njihovi domovi na voljo belim vojakom in njihovim nemškimi gospodarjem. Toda pod Gorjanci niso porušili hiš preseljenih prebivalcev. V Žvirčah so minirci inženirskega bataljona XV. divizije razstrelili trdne zidane poslopja. Poleg tega so porušili približno 45 bunkerjev okoli vasi. To delo so opravili tako, da sovražnik ni imel več možnosti, da bi se daljši čas zadrževal v vasi, izkoriščal podatke domačinov ali pa vas izpremenil v postojanko. Tudi v Hinjah je istočasno razbil še nekatere trdne zidove, ki so ostali od prejšnjega miniranja. Akcija je pri prebivalstvu naletela na proteste.

Izkazalo se je, da domobranske enote v spremstvu nemških policijskih čet niso branilci kmečkih domov, kot so domobranci radi razlagali, ampak so nasprotno povzročitelji uničevanja vasi.«

Toliko prostora je Ambrožič namenil temu velikemu in pomembnemu dogodku v debeli knjigi, ki je namenjena samo partizanski enoti, ki je uničevala Žvirče. V zadnjem stavku, ki je v celoti tipičen povojni propagandni konstrukt komunistične publicistike, si je Ambrožič privoščil podlo podtikanje domobrancem, da so oni uničevali slovenske vasi, to, kar so v resnici počeli le okupator in partizani. Od začetka vojne in do njenega konca so samo okupatorji in domači komunistični partizani uničevali ljudi in njihovo lastnino, ta dva dejavnika sta bila v tem času na Slovenskem alfa in omega, vse, kar je bilo zunaj njiju, je bilo stranski produkt teh dveh uničevalnih sil. Za vse, kar je v zvezi s protirevolucijo, sta kriva ta dva dejavnika oziroma njuna politika in njuno ravnanje.

Spisek zločincev Ko je dvanajsta brigada nasilno izselila prebivalstvo Žvirč (bila je zima), njihove domove pa uničila, so tej partizanski enoti poveljevale naslednje osebe: komandant je bil Vid Jerič, politkomisar je bil Štefan Gebert-Stepko, namestnik politkomisarja je bil Jože Butara in načelnik štaba Janez Jeras-Džule. Seveda niso sami odločali o tako pomembni in strahotni akciji, ampak osebe v štabih nad njimi. Politični komandant petnajste divizije, v sestavo katere je spadala dvanajsta brigada, je bil Janez Vipotnik, tisti Vipotnik, ki je hodil v Žužemberk jokat nad nečim (tak posnetek je namreč pred leti pokazala televizija). Komandant petnajste divizije v tistem času je bil Milan Tominec, oseba, ki je 23. marca 1943 v Šentrupertu ustrelila trinajstletnega fantiča Vilka Mavsarja, ki je tako postal osma žrtev partizanskega nasilja. Prvih sedem Mavsarjevih, kot smo videli, ima posredno na vesti tudi Ambrožič, ki je poveljeval Gubčevi brigadi, ki je uničila graščino Dob, gubčevci pa so takoj po zavzetju umorili sedem Mavsarjevih. Zanimivo, da je bil namestnik komandanta petnajste divizije v tem času Aleksandar ▶

Mavsarjeve so partizani povsem uničili.

V Hinjah so za partizani ostale ruševine požgane in minirane cerkve.

Hinje po partizanski kataklizmi

► Vojinović-Vojin, tista oseba, ki je v t. i. pohorski aferi na Lehnu na Pohorju strahovito mučila fante, ki so se pridružili partizanom. Vojinović jih je tako mučil, da so nekateri med mučenjem umrli, druge pa so morali pobiti in trupla sežgati, saj so jih tako zmrcvarili. Vojinovićevo delo je takrat nadzoroval Mitja Ribičič-Ciril, politični komisar 4. operativne cone (pohorska afera na bila podrobno prikazana v nesojenem podlistku o Ribičiču, ki mu ni bilo dano, da bi bil objavljen). Sami zločinski tipi torej.

Menda je razumljivo, da so ljudje še danes ogorčeni zaradi partizanskih zločinov v Hinjah in v Žvirčah.

Uničenje Hinj Hinje je 13. januarja 1945 uničila osma partizanska brigada, ki so jo poimenovali po Franu Levstiku. Takrat so iz Hinj in bližnjega Hriba partizani pogнали v hudo zimo 63 družin. Janez Perovšek-Pelko je v knjigi *Naprej* (Beograd, 1968) partizanski zločin opisal s naslednjimi besedami (str. 134): »Popoldne 12. januarja so najprej zaminirali cerkev in župnišče. Zgradbe so se do kraja sesule. Ženske so vreščale, župnik pa je molil. Ljudje so morali v eni uri zapustiti vas. Odšli so na čelu s svojim župnikom. Potem so zažgali vso vas naenkrat.«

Komandant Levstikove brigade je bil takrat Jože Ožbolt-Tonček, ki je bil čez en teden v bližnjem Lipju hudo ranjen. Leta 1953 so ga komunisti razglasili na »narodnega heroja«. Kamor koli pogledaš, sami zločinci. Njegov namestnik je bil Milan Vukelić-Jaka, ki je takrat po Ožboltu prevzel vodenje brigade. Politkomisar brigade ob uničenju Hinj je bil Rado Trošt-Murko. Zanimivo, da je Levstikova brigada ena red-

kih, če ne celo edina partizanska brigada, ki ni dobila svoje prave monografije (Perovškova knjiga *Naprej* je le skromen oris njene poti). Verjetno zaradi mnogih zločinov, pri katerih je sodelovala, še bolj pa zaradi neznansko velikih žrtev, ki jih je imela.

V naslednjih tednih po zločinu v Hinjah je bila Levstikova brigada zelo »tepena«. Glede na to, da je v Hinjah povzročila strahoten zločin, naj iz Perovškove knjige vzamemo samo en primer, ki se je Levstikovi zgodil 6. aprila 1945, dva meseca in pol po uničenju Hinj, in to prav na kraju njenega prejšnjega zločina. Takole piše: »Tank je prišel res na Hinje in tudi borci so jurišali na bunkerje. Vsepovsod so padale mine iz minometov. Ena izmed njih je zadela gručo borcev na strmini tik pred bunkerji samih Hinj. V krvi se je valjala skoraj cela desetina tovarišev. Drugi so jim naglo priskočili na pomoč. Tedaj je padla nova mina na isto mesto in jih pokosila še več kot prva. Vsi okolišni borci so vnovič skočili na pomoč tolikemu številu padlih in ranjenih. Takrat je padla še tretja mina na isto mesto, tako da je ostalo od vse čete samo osem živih in nepoškodovanih borcev.«

Sprevrčanje resnice Skrajni čas je torej, da se ljudje, ki so desetletja vedrili in oblačili v Sloveniji, preganjali vse, kar je spominjalo na svobodo, preganjali in trpinčili mnoge ljudi, vsiljevali vsem Slovencem svoje lažnive mite, živel kot ostudni privilegiranci na račun žuljavih rok z lažmi prepariranih Slovencev, deželo onesnažili z množicami spomenikov in imen ulic, imenovanih po partizanskih »herojih« in lažnivih podobah medvojnih dogodkov, nehajo žaliti zdravo pamet ljudi in tej deželi končno dopustijo, da zaduha zdravo življenje, za kate-

rega je eden od glavnih pogojev, poleg svobode seveda, resnica. In naj se sami lotijo branja mnogih zgodovinskih poglavij, ne pa da z njimi grozijo drugim.

Kako nekdanji partizani in njihovi somišljeniki sprevračajo resnico, naj naveden s še enim primerom. Morda se bodo bralci spomnili mojega članka izpred leta in pol (prav tako v *Demokraciji*), v katerem sem opozoril na početje sedanjega predsednika borčevske organizacije Janeza Stanovnika, ko je v knjigi o svojem stricu Alešu Stanovniku krivdo za stričevo tragično smrt v Gramozni jami v začetku junija 1942 naprtil kar takratni desnici, čeprav je sam v knjigi nave-

del vrsto dovolj jasnih podatkov, da so Stanovnika lahko takrat (!) Italijanom izdali samo komunisti, ki so edini vedeli za njegovo skrivališče, poleg tega pa jim je, ker je nasprotoval boljševidni revoluciji, pomenil precejšnjo nevarnost. Takrat so »odstranili« (pobijali) ljudi z mnogo manjšimi »grehi«, kot pa ga je imel Aleš Stanovnik.

Ko bodo Ambrožičevi jezni brali ta prispevek, naj se spomnijo, ali sem mar jaz kot njegov avtor (ali Ive A. Stanič kot avtor nekega pisma) izzival in žalil žrtve in ljudi Suhe krajine. Ali jih ni žalil tisti, ki je tam, sredi te toliko prebičane slovenske pokrajine, šel postavljat še en partizanski spomenik?! ■

Jože Ožbolt-Tonček, uničevalec Hinj

RADIO OGNJIŠČE

Z Misijonskim središčem Slovenije že spet pripravljamo

PUSTNO SOBOTNO ISKRICO!

Pustna sobota, 25. februar, ob 12h.

Športna dvorana Zavoda sv. Stanislava.
Pričakujte Jureta Seška, Nušo Derenda,
na tone pisanih maškar, ples, zabavo,
nagrade in presenečenja.
Tudi tokrat bomo pomagali
enemu izmed misijonarjev.

Vabljeni na Pustno Sobotno iskrico -
na ples z dobrim namenom.

RADIO OGNJIŠČE